

MYŚLENIE ORGANICZNE JAKO PODSTAWA SZENSZTACKIEGO SYSTEMU WYCHOWAWCZEGO

Celem artykułu jest ukazanie myślenia organicznego. Podstawą dla przedstawienia tego myślenia są konferencje i wykłady ks. Józefa Kentenicha, który jest twórcą Ruchu Szensztackiego.

1. Przeciwnieństwo „organiczny – mechanistyczny”

Pojęcie „myślenie” w języku potocznym jest wielointerpretacyjne. Myślenie ma znaczenie różnicujące jako zasadnicze pojęcie filozoficzne. Z filozoficznego bycia wychodzące myślenie rozumiejące reguluje sposób poznania. Jako umysłowa działalność myślenie wychodzi na zewnątrz stając się aktywniejszym i celowościowym procesem poznania. Jako myślenie transcendentne dochodzi do naturalnego poznania Boga.

Organiczne myślenie określa się jako nowy paradygmat. Podyktowane to było stwierdzeniem o potrzebie zmiany myślenia. P. Krannhals w 1928 r. pisał o „organicznym myśleniu” jako o autonomii życia i priorytecie irracjonalności oraz woli i czynu. Fenomen zmiany w formie od mechanistycznego do organicznego określa się jako paradygmat zmiany. U W. Birnbauma i F. Capra odnajdujemy termin „początek zmiany” W mechanistycznym myśleniu widzą oni przyczynę kryzysu. To oddziela „organiczne myślenie” od zbankrutowanego mechanistycznego obrazu świata¹.

Na szczególną uwagę zasługuje przedstawienie organicznego myślenia według ks. Józefa Kentenicha. W jego spuściźnie znajdujemy obfite materiały przybliżające koncepcję organicznego myślenia. J. Kentenich ujmuje je w dwóch aspektach: myślowego przedmiotu i myślowego podmiotu. Te punkty uzupełnia jeszcze aspektem organicznego myślenia o charakterze syntetyzującym. Organiczne myślenie przez punkt widzenia myślowego przedmiotu ma na uwadze perspektywę, dzięki której dostrzega się połączenia występujące między Pierwszą Przyczyną a drugimi przyczynami. To myślenie ma dwa wymiary: transcendencję i przezroczystość. Wszystko, co człowiek spotyka, odsyła go jako

---

¹ Por. H. Schlosser, *Organisches Denken*, w: H. Brantzen (red.), *Schönstatt – Lexikon. Fakten – Ideen – Leben*, Vallendar 1996, 286–291.

stworzony byt (druga przyczyna) do Stwórcy (Pierwsza Przyczyna) i jest jednocześnie impulsem dla transcendentnego myślenia. Jest to także wiadomość od Stwórcy do stworzenia i stąd myślenie ma charakter przyjmujący i przetwarzający informacje².

Organiczne myślenie z punktu widzenia myślowego podmiotu jest ułożone w całościowym kontekście życiowym ludzkiej osoby. To myślenie jako sposób poznania kieruje do myślowego bagażu rozsądku, woli i umysłu, by doprowadzić do odkrycia przez osobę ideału osobistego. Jego realizacja ma na uwadze harmonię w sposobie myślenia i życia. Człowiek powinien dążyć do organicznej całości. W ten sposób do organicznego myślenia należą istotne wymiary transcendencji, które mają na uwadze ludzką osobę z rozumem, wolą i sercem twórczo współtworząca z Bogiem. Przez to organiczne myślenie nazywane bywa twórczym myśleniem³ Kentenich ukazuje organiczne myślenie również jako syntetyzujące. Warunki dla tego rodzaju myślenia są różnorodne. Organiczne myślenie w tym znaczeniu prowadzi do osobowego zrozumienia Boga i człowieka. To znaczy, że myślenie nie rozdziela myślowego przedmiotu i podmiotu od osobowego zasadniczego aktu wiary.

Ks. Kentenich kładzie nacisk na potrzebę łączenia wszystkich gałęzi nauk z życiem. Z jednej strony mamy do czynienia z nagromadzeniem w wielu dyscyplinach zdobytego przez ludzi poznania. Z drugiej strony następuje bliskie doświadczenie tego badania. Filozofia, teologia i nauki przyrodnicze trudzą się, by zbudować całościowy obraz świata. Kosmos najpierw był widziany jako całość i człowiek był rozumiany w swojej indywidualnej jedności jako człon kosmicznej całości. Nauki przyrodnicze zamknęły się na naturę przyczynowości, nie troszcząc się o więź Boga ze światem. Wobec tego świat ma w swoim charakterze dzisiaj to, że czerpie z własnego bycia, własnych wartości, jednak ostatecznie wykonuje to w pełnej zależności od Boga. Ks. Kentenich mówił o „światem rządzącej zasadzie Boga”, która stwierdza, że Bóg jest wszelką i Pierwszą Przyczyną. Drugą przyczyną jest wszelkie stworzenie, czyli człowiek i świat. Człowiek powinien być wolnym współpracownikiem współkształtującym świat. Na niego Bóg przenosi swoje właściwości, by można było mówić o sensownym i twórczym działaniu. Bóg oczekuje aktywności człowieka w wolności. W ten sposób następuje budowanie więzi z Bogiem, mającej charakter moralnego zobowiązania do właściwego wykorzystania potencjalności, które jest darem zadaniem. Chrześcijański obraz świata kulminuje się w Bogu i działa jako związek, który od Boga pochodzi i do Niego wraca⁴

² Por. J. Kentenich, *Das katholische Menschenbild*, Vallendar 1997, s. 97–117.

³ Por. H. Schlosser, *Organisches Denken...*, dz. cyt., s. 289–291.

⁴ Por. M. Bleyle, *Erziehung aus dem Geiste Schönstatts*, Vallendar 1970, s. 46.

Myślenie organiczne jako podstawę szensztackiego systemu wychowawczego możemy zdefiniować w sposób następujący:

„Myślenie organiczne jest to taka postawa duchowa lub sposób ujmowania rzeczywistości, które integrują i rozpoznają rzeczy przynależące do siebie oraz akceptują naturalne więzy i przynależności jako organiczną całość w ramach Bożego porządku”⁵

W organicznym myśleniu możemy dostrzec dwa odcienie: stary i nowy. Odcień pierwszy dotyczy tradycji, czyli wszystkich związków z przeszłością. Dialog z żywą tradycją jest potrzebny i powinien być stale prowadzony. Potrzeba jednak spojrzenia w przyszłość i stąd myślenie organiczne ma też odcień nowości. Według ks. Kentenicha w myśleniu organicznym powstaje przestrzeń umożliwiająca powiązanie starego z nowym poprzez budowanie organizmu myśli⁶ Ks. Kentenich organizm myśli w jego uniwersalnym przesłaniu dla dzisiejszego świata przyrównuje do koncepcji św. Augustyna i św. Tomasza, odpowiednio dla wcześniejszego czasu chrześcijaństwa i dla średniowiecza⁷

Związek z organizmem myśli charakteryzuje się wolnością, osobistym wyborem oraz możliwością kształtowania. Nowy człowiek jako cel wychowawczy jest człowiekiem samodzielnym i zmierzającym do aktywności autonomicznej. Od człowieka wymaga się decyzji, która zakłada sumienny wgląd w umiarkowane zasady etyczne i odpowiednich zdolności do ich zastosowania. Jeśli powstaje nowy wgląd dzięki podstawowej intuicji to wszystko się zmienia i równocześnie uzyskuje się nową świadomość⁸. Trzeba jednocześnie uważać, by organiczne myślenie nie stało się hasłem dla „wstecz, do dawnego” Chodzi o rodzaj organicznego paradygmatu, który jest podstawową opinią, podstawową intuicją działającą ze wszystkimi treściami. Działa też w określonym kierunku, w kierunku związków i pozytywnych powiązań w życiu⁹

Ks. Kentenich postrzega organiczne myślenie jako kształtujące się w całym procesie życiowym i uwzględniające rzeczywistość w jej całości i we wszystkich wymiarach. Zdrowe myślenie jest organiczne, symboliczne, centralne, całościowe. Organiczne myślenie zachowuje przede wszystkim dwa aspekty: uniwersalny i perspektywistyczny¹⁰ Myślenie organiczne dookreślane jest jako ewolucyjne, indukcyjne, nowe, historyczne, religijne, systematyczne¹¹.

---

⁵ Z. Czaja, *Wychowanie jako spotkanie. Główne założenia szensztackiego systemu wychowawczego w świetle wypowiedzi ks. Józefa Kentenicha*, Poznań 1994, s. 55.

⁶ Por. M. Bleyle, *Erziehung...*, dz. cyt., s. 46.

⁷ Por. J. Kentenich, *Texte zum 31 Mai 1949*, Santiago de Chile 1974, s. 110.

⁸ Por. H. King, *Neues Bewußtsein*, Vallendar 1995, s. 269.

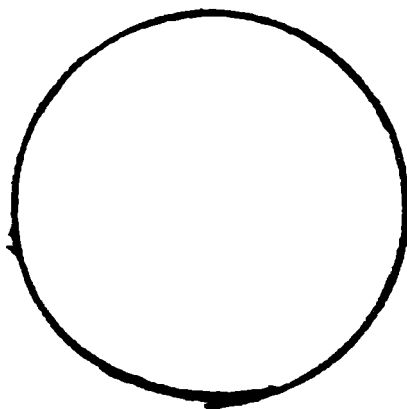
⁹ Por. H. King, *Plädoyer...*, dz. cyt., s. 35–37.

¹⁰ Por. tamże, s. 38.

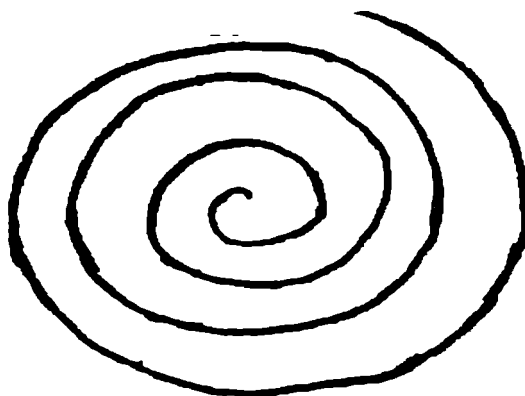
¹¹ Por. H. King, *Neues...*, dz. cyt., s. 127–249.

Organiczne myślenie jest całościowe, co graficznie można przedstawić przy pomocy koła. Tego rodzaju schemat nie oddaje w pełni istoty myślenia organicznego, w którym szczególnie zwraca się uwagę na odcień nowości. Lepszym wyrażeniem graficznym takiego ukierunkowania wydaje się być spirala. W ten sposób powstaje możliwość nazwania tego rodzaju myślenia również spiralopodobnym. Oto ujęcia graficzne myślenia organicznego jako kolistego i spiralopodobnego:

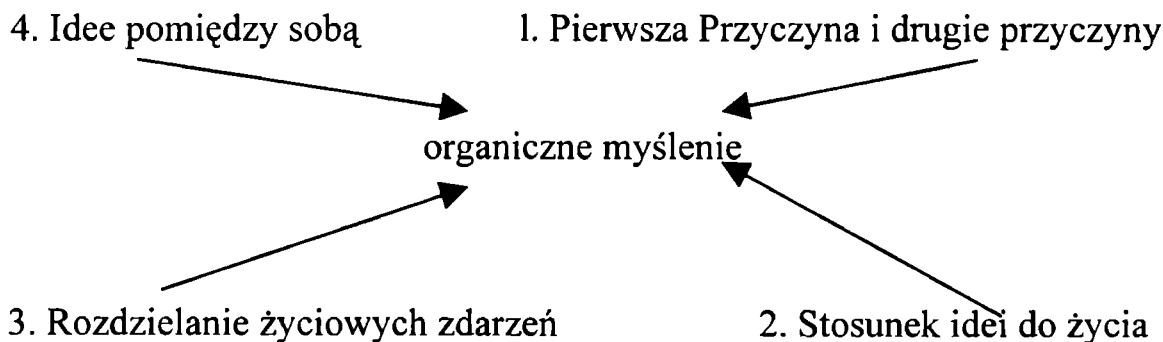
organiczne myślenie kolistego

organiczne myślenie spiralopodobne

Niektóre aspekty organicznego myślenia ukazane przez ks. Kentenicha można ująć w następującym schemacie:

W pierwszym aspekcie chodzi o związek Pierwszej Przyczyny z drugimi. To zasadnicze powiązanie prowadzi zwykle do powstania większej jedności. Jeśli człowiek modli się do Boga, myśli o Nim, to równocześnie czerpie od Niego siły. Na początku to powiązanie bywa nieświadome. Drugi aspekt dotyczy stosunku idei do życia. Chodzi o umiejętność łączenia teorii z praktyką. W trzecim aspekcie ważną jest umiejętność rozdzielania życiowych zdarzeń, co powoduje

powstawanie perspektywy, pozwalającej na dostrzeganie we wszystkim działania nadprzyrodzoności. Czwarty aspekt uwrażliwia na łączenie idei między sobą. W ten sposób człowiek buduje swoją siatkę poznawczą¹²

W myśleniu organicznym ważna jest nauka o Pierwszej Przyczynie i drugich przyczynach. Problemem dzisiejszego czasu stał się brak postrzegania więzi między tymi przyczynami. Pierwsza Przyczyna jest określeniem Boga. Wiara w Boga i poznanie Boga były dla ludzi zwykle związane z obrazem Boga. Poszczególne epoki akcentowały różne aspekty w obrazie Boga. Ks. Kentenich skupia się na dwóch cechach w obrazie Boga: Bóg jako „Bóg życia i historii” oraz Bóg jako „miłosierny kochający Ojciec”

Bóg jako Pierwsza Przyczyna i świat, ludzie, rzeczy jako drugie przyczyny stają naprzeciw. W kulturowo-filozoficznej analizie św. Augustyn kładzie akcent na Pierwszej Przyczynie, natomiast Tomasz z Akwinu zaznacza ważność drugich przyczyn. Ks. Kentenich określa augustyńskie ujęcie jako teologiczno-platoniczne, Tomasza natomiast jako filozoficzno-arystotelesowskie. To św. Tomasz połączył Pierwszą i drugie przyczyny tworząc filozofię drugiej przyczyny zawartą w regule: „Deus operatur per causas secundas libera” („Bóg działa przez wolną drugą przyczynę”). Tomasz wprowadza wielką zasadę ukazującą miłość Boga przy rządzeniu światem¹³ Ks. Kentenich zajął się psychologią drugiej przyczyny, w której jest mowa o przechodzeniu przez miłość do stworzenia do Bożej miłości. Punkt ciężkości przesunięty zostaje z metafizyki, filozofii i teologii stworzenia na psychologię. W psychologii drugiej przyczyny ma się na uwadze psychologiczne zasady pozwalające na zinterpretowanie związków między przyczynami. Zasady brzmią następująco¹⁴:

1) Zasada kierowania światem – Bóg przekazuje swoje właściwości po to, by były one przekazywane innym stworzeniom. Ta zasada oznacza, że Bóg nas kocha przez stworzenie i przez nie ukazuje swą miłość.

2) Zasada porządku w świecie – Świat ma swoją hierarchię stworzenia. Niższy porządek jest dla wyższego wyrazem, środkiem, ochroną i odwrotnie.

3) Zasada doskonalenia świata – Przez połączenie z drugą przyczyną charakteryzującą się niedoskonałością możemy dojść do połączenia z Bogiem, który jest doskonałością.

4) Zasada przystosowania się świata – Bóg postrzega ludzi jako myślące istoty, które udoskonalają świat.

Problemem dzisiejszego czasu jest połączeniem pomiędzy Pierwszą a drugimi przyczynami. W Pierwszej Przyczynie drugie i odwrotnie poznają się. Roz-

¹² Por. H. King, *Plädoyer...*, dz. cyt., s. 38.

¹³ Por. J. Kentenich, *Texte zum 31 Mai...*, dz. cyt., s. 148.

¹⁴ Por. Tamże, s. 149–151.

dziela je myślenie mechanistyczne. Tutaj chodzi o potrzebę skrzyżowania Pierwszej i drugich przyczyn dla organicznego myślenia, organicznego życia i organicznej miłości, która jest miłością o charakterze nadprzyrodzonym. Skrzyżowanie Pierwszej Przyczyny z drugimi oraz ich połączenie jest istotą organicznego myślenia. Człowiek odnosi się do Boga, poznaje Go, nawiązuje z Nim relację. Nawiązanie relacji z Bogiem, harmonia z Bogiem, ludźmi i światem jest podstawą w tworzeniu myślenia organicznego¹⁵

Organiczna miłość widzi naturalną i nadprzyrodzoną miłość w harmonii. Połowiczność natomiast wyraża się w niezdolności lub osłabionej zdolności rzeczywistej do kochania. Organiczną miłość można scharakteryzować podwójnie: ta miłość obdarowuje i jednocześnie otwiera, czyli czyni zdolnym do kochania. Organiczne myślenie i organiczna miłość prowadzą do organicznego życia, które ściśle jest związane ze świętością dnia powszedniego¹⁶.

Według ks. Kentenicha rozwiązanie dzisiejszych problemów polega na służbie organicznego myślenia, organicznemu życiu i miłości. Organiczne życie i miłość są natomiast w służbie organicznego myślenia. Ta wzajemna zależność bywa określana terminem „organizm nauki”, w którym wszystkie problemy można doprowadzić do zadowalających rozwiązań. Formuła „organicznego myślenia, życia i miłości” jest postulatem ks. Kentenicha. Organiczne myślenie, życie i miłość zależą od zrealizowania krytycznych i konstruktywnych zasad, które osiągają skuteczność wtedy, kiedy przenikają wszystkie dziedziny. To doprowadza do rozwoju koherentnych zastosowań we wszystkich dziedzinach. Jeśli tak się nie dzieje, to pojedyncza myśl zwykle staje się stereotypem¹⁷

Myślenie organiczne nie jest zamknięte w sobie ani nie jest od innych mechanicznie oddzielone. Jest ono żywym wyrazem organicznej naturalno – nadprzyrodzonej struktury życia religijnego¹⁸.

Znaczenie myślenia organicznego staje się bardziej wyraziste poprzez ukazanie przeciwieństwa „organiczny – mechanistyczny” Mechanistyczne myślenie jest podstawą wielkiej jednostronności w dzisiejszych czasach, która w swej konsekwencji jest negatywna. Ks. Kentenich krytykę ujmuje w sformułowaniu „mechanistyczne myślenie”¹⁹ Można je zdefiniować jako takie, które rozdziela rzeczy przynależące do siebie, rozrywa idee i życie, rozwiązuje organiczne więzi.

¹⁵ Por. J. Kentenich, *Texte zum 31 Mai...*, dz. cyt., s. 248–259.

¹⁶ Por. tamże, s. 185–227.

¹⁷ Por. H. King, *Plädoyer ...*, dz. cyt., s. 9–19.

¹⁸ Por. J. Kentenich, *Texte zum Verständnis Schönstatts*, Vallendar 1974, s. 46–47.

¹⁹ Por. H. King, *Plädoyer ...*, dz. cyt., s. 9.

Od tego, jak myślimy, zależy nasz obraz świata. Dzisiaj pojawia się postulat towarzyszenia życiowym zasadom poprzez refleksję nad nimi. Do tego potrzebne jest odpowiednie myślenie²⁰ Człowiek ulegając mechanistycznemu myśleniu buduje mechanistyczny obraz świata. Myślenie mechanistyczne odgrywa ważną rolę w obszarze techniki i nauk przyrodniczych. Może jednak prowadzić do zorganizowania modelu świata na wzór wielkiej maszyny. Pod wpływem takiego myślenia dochodzi do rozdzielenia rzeczy w sferze duchowej i religijnej. W konsekwencji dochodzi do zagubienia „więzi pomiędzy Bogiem a światem, wiarą a wiedzą, religią i życiem, łaską i naturą”²¹ Myślenie mechanistyczne prowadzi do duchowości separatystycznej. Oddziela Pierwszą Przyczynę od drugiej. To myślenie atomizuje życie i rozdziela idee, które przez to później nie są możliwe do zrealizowania. Ten sposób myślenia oddziela rozum od serca w wewnętrznych zdolnościach duchowych. Z tego powodu naruszona zostaje harmonia w myśleniu i życiu. Prowadzi to do rozdrabniającego sposobu życia²². Druga przyczyna jest zależna od Pierwszej w stawaniu się i w istnieniu. Myślenie mechanistyczne chce samodzielność człowieka przeobrazić w niezależność. Takie ujęcie rzeczywistości prowadzi do nieosobowego Boga. Bóg staje się ideą, abstrakcją. To daje w konsekwencji dysharmonię, która wyraża się przesadnym ubóstwieniem ciała lub przesadnym intelektualizmem nie uwzględniającym podświadomego życia duszy, nie uwzględnia się całej osoby. W wychowaniu stawia się na intelekt. To prowadzi do jednostronnego kształcenia zaniedbującego wychowanie całego człowieka²³

Myślenie mechanistyczne niszczy strukturę świata, w której rzeczywistość naturalna łączy się z nadprzyrodzoną a miłość naturalna wiąże się z nadprzyrodzoną miłością. Skutki takiego myślenia ks. Kentenich przyrównuje do skutków po wybuchu bomby atomowej²⁴. Myślenie mechanistyczne jest spuścizną filozoficznego idealizmu, oddzielającego idee od życia i Boga od człowieka. Przedstawia Boga, który nie troszczy się o ludzkość. Filozoficzny idealizm nie dostrzega więzi człowieka z Bogiem, doprowadza do ostatecznego rozdzielenia między nimi²⁵

Najogólniej myślenie mechanistyczne można scharakteryzować jako separatystyczne, kolektywistyczne, antychrześcijańskie²⁶.

²⁰ Por. H. King, *Plädoyer...*, dz. cyt., s. 26–27.

²¹ H. Schlosser, *Organisches Denken bei Pater Josef Kentenich*, „Regnum” 20 (1996) z. 4, 170.

²² Por. J. Kentenich, *Texte zum 31 Mai...*, dz. cyt., s. 102–104.

²³ Por. Z. Czaja, *Wychowanie...* dz. cyt., 53.

²⁴ Por. H. King, *Plädoyer...*, dz. cyt., s. 9.

²⁵ Por. M. Bleye, *Eziehung ...*, dz. cyt., s. 47

²⁶ Por. H. King, *Plädoyer...*, dz. cyt., s. 28.

W naszej kulturze intelektualnej myślenie mechanistyczne nazywane jest analitycznym. Bywa też identyfikowane z naukowo-krytycznym. Jeśli wyżej wymienione rodzaje myślenia będą traktowane zbyt jednostronnie w postrzeganiu rzeczywistości to prowadzą do budowania modelu mechanistycznego świata²⁷

Szensztat podstawy myślenia i życia opiera na gruncie organizmu myśli²⁸ Ks. Kentenich jest przekonany o ostatecznym zwycięstwie organicznego myślenia nad mechanistycznym. W związku serca z wiarą i miłością do Matki Bożej dostrzega szansę i jednocześnie środek oraz drogę współczesnego człowieka, który ma siebie uzdolnić do organicznych powiązań. Dlatego potrzebna jest organiczna duchowość w nauce i życiu jako środek zaradzający kryzysom²⁹

2. Zasady filozoficzne

Myślenie organiczne u ks. Kentenicha odwołuje się do trzech zasad filozoficznych³⁰:

- 1) ordo essendi est ordo agendi;
- 2) gratia praesupponit naturam;
- 3) miłość jest prawem świata, życia i wychowania.

Dwie pierwsze zasady bazują na tomistycznym sposobie myślenia. Ostatnia orientuje się według salezjańskiego ujęcia wychowania.

Ordo essendi est ordo agendi – tak brzmi pierwsza zasada filozoficzna. Obiektywny porządek bytu wyznacza Boże zamiary i życzenia wobec człowieka jako osoby i istoty społecznej, wyznacza życiowy porządek i równocześnie cele wychowawcze. Obiektywny rytm bytu powinien określać subiektywny rytm życia i stać się normą dla całego sposobu wychowania. Dynamika bytu określa dynamikę życia i wychowania³¹ Ks. Kentenich widział człowieka jako istotę społeczną. Brał pod uwagę stosunki międzyludzkie i relację człowieka z Bogiem. W ten sposób ta zasada przeciwstawia się witalizmowi, skrajnemu indywidualizmowi i wygórowanemu kolektywizmowi. Witalizm traktuje człowieka jako zespół popędów. W materializmie człowiek jest oryginalnym reprezentantem materii. W kolektywizmie człowieka traktuje się jako wymienialną część maszyny. Natomiast w perspektywie teologicznej „stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz” (Rdz 1, 27), Człowiek jest obrazem Trójosobowego

²⁷ Por. tamże, s. 26–28.

²⁸ Por. J. Kentenich, *Texte zum 31 Mai ...*, dz. cyt., s. 69–72.

²⁹ Por. Tamże, s. 99.

³⁰ Por. J. Kentenich, *Philosophie der Erziehung*, Vallendar 1991, s. 1–68.

³¹ Por. Por. M. Bleyle, *Erziehung...*, dz. cyt., s. 54.

Boga. Nie jest równy Bogu, lecz do Niego podobny. Ks. Kentenich odróżnia w człowieku ciało, ducha i duszę w stanie łaski. Te trzy elementy przez grzech pierwotny zatraciły organiczną łączność. Skutkiem jest często zbyt jednostronny rozwój poszczególnych warstw jako samodzielnych i niezależnych³² W porządku naturalnym człowiek jest związany z wartościami duchowymi: prawdą, dobrem, pięknem, świętością. Jako chrześcijanin zwraca uwagę na warstwę Bożą, dzięki której panuje nad popędami³³

Ks. Kentenich wielokrotnie wspomina o ideale nowych ludzi w nowym społeczeństwie. Nowy człowiek jest wewnętrznie wolną osobowością odpowiedzialną i unikającą różnych form ujarzmienia i krępującej samowoli³⁴ Nowe społeczeństwo przewyższa to, co jest mechanistyczne i powierzchowne³⁵ Nowe społeczeństwo kieruje się na Boga³⁶

Drugą filozoficzną zasadą dla myślenia organicznego jest tomistyczne prawidło: *gratia praesupponit naturam*. Chodzi o harmonijne, organiczne i rytmiczne połączenie natury i łaski. W perspektywie teologicznej tego rodzaju połączenie jest czymś pierwotnym, zobowiązującym, jednoczącym. Przez grzech pierwotny Boży porządek łaski uległ zburzeniu³⁷ Bóg, który jest wierny podanemu przez siebie porządkowi, sprawia, że ten związek natury z łaską nadal obowiązuje. Dlatego ważne jest wychowanie uwzględniające cele nadprzyrodzone³⁸ Łaska udoskonala i uszlachetnia naturę, przenosząc ją do wyższego poziomu bytu. Natura i łaska nie są obok siebie, lecz razem stanowią zasadę działania³⁹ Połączenie natury i łaski powinno być nie tylko harmonijne, lecz i organiczne. Ks. Kentenich wskazuje na trzy prawidła dotyczące rozwoju duszy: rozwój długotrwały, rozwój z wewnątrz na zewnątrz i rozwój z jednej organicznej całości w inną. Całościowy rozwój duszy dokonuje się według tych trzech zasad jednocześnie, ale nie równomiernie. Rozwój następuje w odpowiednim rytmie wyznaczanym przez dzień świąteczny i zwykły⁴⁰

Miłość jako prawo świata, życia i wychowania stanowi trzecią zasadę filozoficzną myślenia organicznego. Ks. Kentenich z tej zasady wyciąga ostatecznie wnioski teologiczne i filozoficzne dla sposobu wychowania. Miłość jako podstawowa zasada świata musi stać się podstawową zasadą naszego życia i wy-

³² Por. J. Kentenich, *Philosophie ...*, dz. cyt., s. 45–46.

³³ Por. Z. Czaja, *Wychowanie...*, dz. cyt., s. 56–57.

³⁴ Por. J. Kentenich, *Philosophie...*, dz. cyt., s. 47.

³⁵ Por. H. Schlosser, *Zentrale Begriffe Schönstatts*, Vallendar 1977, s. 63–64.

³⁶ Por. J. Kentenich, *Philosophie...*, dz. cyt., s. 47.

³⁷ Por. tamże, s. 49–55.

³⁸ Por. J. Kentenich, *Christliche Zukunftsvision*, Vallendar 1998, s. 104–114.

³⁹ Por. Z. Czaja, *Wychowanie...*, dz. cyt., s. 58.

⁴⁰ Por. J. Kentenich, *Philosophie...*, dz. cyt., s. 56–60.

chowania. Miłość określa byt. Stąd wynikają następujące postulaty dla życia i wychowania:

1) Wszystko co Bóg czyni, czyni z miłości. Pierwszą część podstawowego prawa można przedstawić w następującej formule: wszystko z miłości.

2) Bóg działa z miłości w świecie natury i nadprzyrodzoności. Czyny sprawiedliwości i wszechmocy są podporządkowane miłości. To z kolei zawiera formuła: wszystko przez miłość.

3) Jedynym celem, do którego Bóg zmierza, jest całkowite połączenie się w miłości z ludźmi. To tajemnicze połączenie wyraża cześć i uwielbienie Boga przez człowieka. Wyrażają to słowa następujące: wszystko dla miłości. Podstawowe prawo świata musi stać się inspirującym dla podstawowego prawa życia i wychowania. Ostatecznym celem jest i pozostaje połączenie miłości człowieka z Bożą miłością. Wychowawca, który jest wewnętrznie napełniony podstawowym prawem świata, jest zawsze klarowny. Miłość ma przenikać i uduchawiać. Stąd miłość ma charakter ofiarny. Powinna funkcjonować jako wielka i twórcza siła wychowawcza⁴¹

---

⁴¹ Por. J. Kentenich, *Philosophie...*, dz. cyt., s. 64–65.